

АКТИВІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ УГОРЩИНИ У РЕГІОНІ ТА УКРАЇНА

Держалюк Микола Степанович,
доктор історичних наук

У статті доводиться, що домінування правоцентристських сил у політичному житті Угорщини після трансформаційного періоду найбільше відповідає її державним і національним інтересам, що в демократичній євроатлантичній системі активне їх відстоювання Угорщиною здійснюється навіть всупереч вимогам і рішенням ЄС, у т. ч. й щодо Російської Федерації.

Відзначається, що активізація Угорщини на міжнародній арені насамперед стосується намагання створити автономію для угорців у сусідніх державах, що породжує значне напруження в усьому регіоні. Захист прав угорської національної меншини в Румунії, Словаччині, Сербії, Україні забезпечується в межах міжнародного правового поля. Зокрема, національна меншина в тих регіонах, де її представники складають більшість населення, наділяється правом на формування місцевих чи автономних органів управління з окремим статусом згідно із чинним законодавством країни проживання.

Зазначається, що загострення відносин між Угорщиною та Україною відбулося через прийняття Закону України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р., зокрема через суперечності в поглядах щодо статті 7, яка торкається освіти національних меншин, і угорської включно. Наголошується на згоді Венеціанської комісії від 08.12.2017 р. з положеннями нового освітнього закону України, хоча Угорщина оцінює їх з власних позицій і вимагає відміни дії цієї статті.

Звертається увага на чергове збурення в Угорщині через рішення Конституційного Суду України від 28.02.2018 р. про неконституційність Закону України «Про засади державної мовної політики» від 10.08.2012 р. та його скасування. Угорська сторона вважає, що права національних меншин, у т. ч. й культурно-освітні, краще забезпечувалися законом 2012 р., ніж прийнятими пізніше чи тими, що перебувають у Верховній Раді України.

Підкреслюється, що обов'язком суверенної України є формувати й приймати освітні акти, які спрямовані на збереження угорців Закарпаття на їхній рідній землі, забезпечення їх від асиміляції, гарантування їм культурно-освітнього розвитку. У той же час звертається увага на заяву Верховного комісара ОБСЄ у справах національних меншин про те, що в нинішній період ескалації кризи в Україні, спричиненої збройним конфліктом, умови для подальшого розширення прав національних меншин є несприятливими.

Ключові слова: Угорщина, Європейський Союз, Україна, національна меншина, автономія, закон про мови, освіта національних меншин, Венеціанська комісія, державна мова.

Mykola Derzhaliuk

INTENSIFYING OF HUNGARY'S ACTIVITIES IN THE REGION AND UKRAINE

It has been argued that the domination of the center-right forces in the political life of Hungary after the transformation period is most in line with its national and national interests, that in the democratic Euro-Atlantic system, their active advocacy by Hungary is carried out even contrary to the requirements and decisions of the EU, including the Russian Federation.

It is noted that the intensification of Hungary in the international arena primarily concerns the desire to create autonomy for the Hungarians in the neighboring states, which generates considerable tension throughout the region. The protection of the rights of the Hungarian national minority in Romania, Slovakia, Serbia, and Ukraine is ensured within the international legal framework. In particular, the national minority in those regions where its representatives make up the majority of the population are entitled to the formation of local or autonomous governing bodies with a separate status, the provisions of which must be in accordance with the legislation of the country of residence.

It is noted that the aggravation of relations between Hungary and Ukraine was due to the adoption in Ukraine of the Law on Education of September 5, 2017, in particular the 7th, which concerns the education of national minorities, in particular Hungarian.

The agreement of the Venice Commission of 08.12.2017 with the provisions of the educational law of Ukraine is underlined, although Hungary evaluates them from their own positions and demands the cancellation of the actions of this article.

Attention is drawn to another perturbation in Hungary, due to the decision of the Constitutional Court of Ukraine dated 02.22.2018 on the unconstitutionality of the Law of Ukraine on the Principles of the State Language Policy of August 10, 2012 and its abolition. The Hungarian side believes that the rights of national minorities, including cultural and educational, are better ensured by the law of 2012 than adopted later or by those who are in the Verkhovna Rada of Ukraine.

It is emphasized that the responsibility of sovereign Ukraine is to form and adopt educational acts aimed at preserving Hungarians of Transcarpathia on their native land, ensuring their assimilation, guaranteeing them cultural and educational development. At the same time, attention is drawn to the statement made by the OSCE High Commissioner for National Minorities that in the current period of the escalation of the crisis in Ukraine caused by the armed conflict, the conditions for the further extension of the rights of national minorities are unfavorable.

Keywords: Hungary, European Union, Ukraine, national minority, autonomy, language law, education of national minorities, Venice Commission, state language.

Метою статті є аналіз причин активізації дій Угорщини щодо захисту прав угорських меншин у сусідніх державах. Через обмеженість обсягу публікації це питання розкривається лише на прикладі Закарпаття (Україна).

Незмінним пріоритетом політики Угорщини у посттрансформаційний період є посилення підтримки угорських національних меншин, які проживають у Румунії, Словаччині, Сербії, Україні за неухильного визнання їх територіальної цілісності та суверенітету. Турбота про закордонних угорців набула правового статусу в Основному Законі Угорщини від 1 січня 2012 р., яким країна зобов'язалася берегти та зміцнювати єдність угорської нації, розчленованої Тріанонським мирним договором 4 червня 1920 р. Положеннями Конституції проголошується транскордонність угорської нації, незалежно від місця її компактного чи індивідуального проживання (в Угорщині чи у сусідніх країнах); закордонні угорці визнаються невід'ємною складовою угорської нації, які відіграють державотворчу роль у її історії. Сформовані організаційно-правові механізми для захисту

співвітчизників у сусідніх державах зосереджені на підтримці їхнього культурно-освітнього і соціально-економічного розвитку, наданні подвійного громадянства, боротьбі за формування автономії як надійної форми залишення їх проживати на своїй рідній землі, недопущення асиміляції та скорочення чисельності угорців у цих країнах.

Із досягненням консенсусу різних впливових політичних сил та еліт Угорщини щодо необхідності єднання у боротьбі за інтереси закордонного угорства активізувалася робота щодо: 1) сприяння сусіднім країнам в об'єднанні у євроатлантичній спільноті, що може забезпечити угорську меншину від асиміляції та еміграції, гарантувати їй проживання на рідній землі; 2) формування пільгового законодавства Угорщини щодо захисту закордонних угорців, всебічна і вагома матеріальна підтримка; 3) домагання надати культурно-освітню автономію угорським меншинам, що компактно проживають у сусідніх країнах; 4) забезпечення закордонним угорцям (без втрати громадянства країни проживання) також і громадянства Угорщини [1, с. 36].

У ході реалізації законів «Про угорське громадянство» та «Про вибори депутатів Державних зборів», що набули чинності 1 січня 2011 р., угорцям сусідніх держав забезпечено право на: екстериторіальний статус; отримання громадянства Угорщини за спрощеною процедурою; участь у парламентських виборах із 6 квітня 2014 р., незалежно від місця постійного проживання (в Угорщині чи у сусідніх державах). У 2012–2017 рр. кількість закордонних угорців Румунії, Сербії та України, які склали присягу на вірність Угорщині та набули громадянства Угорщини, не виходячи з громадянства країни проживання, стрімко зростає: із 150 тис. [2, с. 5] до понад 1 млн осіб [3]. У Закарпатті ця кількість перевищує 140 тис. осіб.

Тривалі й системні заходи політичного та організаційно-правового спрямування, економічного, фінансового, культурно-освітнього характеру не зупиняють, а лише уповільнюють зменшення чисельності угорців у сусідніх країнах через низьку народжуваність, асиміляцію, масовий переїзд до Угорщини та країн ЄС. Найбільш ефективною формою збереження угорців у сусідніх країнах від впливу негативних тенденцій є формування для них культурно-освітньої, адміністративної, територіальної (колективної чи індивідуальної форм) автономії. Важливим є те, що в питаннях автономії нарешті склався цілковитий консенсус між усіма парламентськими партіями Угорщини і, що найголовніше, в угорському суспільстві також.

Узагальнивши міжнародний і національний досвід щодо становища меншин, тенденції та автономістські устремління закордонних угорців, керівництвом Урядового органу Угорщини у справах закордонних угорців (Ж. Шем'єн, А.Я. Потапі, К. Сілі), створеного для реалізації Стратегії національної політики Угорщини, затвердженої у 2011 р., за результатами проведеної роботи в 2016 р. було зроблено висновки: усі вироблені до цього і застосовані механізми та способи підтримки й захисту закордонних частин угорської нації є недостатніми та неефективними, щоб досягти кінцевої мети. Аби вберегти закордонне угорство від асиміляції, еміграції, істотного скорочення чисельності й зникнення, щоб змінити ці негативні тенденції на позитивні й успішні, Будапешт вирішив добиватися формування автономії. Ідея досягнення адміністративної, територіальної, культурно-освітньої автономії стала серцевиною політико-правової та організаційної діяльності у сфері закордонного угорства.

Автономний статус у багатьох країнах Європи — це не теоретичне питання, не захмарна мрія, а реальна дійсність. Лише 9 країн Європи є відносно гетерогенними, решта — багатонаціональні, федеративні й конфедеративні державні утворення. Автономні регіони, утворення існують у 18 країнах Європи. Серед них: АРК (Україна), автономія шведів (Фінляндія), Придністров'я (Молдова), Косово й Воєводина (Сербія), Секейська автономія (Румунія), Південний Тіроль (Італія), Каталонія (Іспанія). Десятки автономних утворень діють у Російській Федерації.

Прийняті упродовж 1992–2017 рр. міжнародні правові акти ООН, ОБСЄ, ПАРЕ, ЄС не тільки передбачають, але й захищають права національних меншин на федералізм, регіоналізм та місцеву автономію, визнають за ними право як на колективну (територіальну) автономію, так і на індивідуальну форму автономії. Центральне місце у цих документах посідають права на забезпечення культурно-освітніх та інших умов етнічного характеру. Положення цих міжнародних інституцій передбачають запровадження різних форм автономії. Вони постійно вдосконалюються задля забезпечення оптимальних, повноправних з титульною нацією умов розвитку національних меншин, унеможливлення їхньої асиміляції.

У пункті 11 Пропозиції до протоколу Європейської угоди про права людини (1993 р.) в частині про права нацменшин зазначається: у тих регіонах, де національна меншина складає більшість населення, вона наділяється правом на формування місцевих чи автономних органів управління, що наділяються окремим статусом, що має відповідати чинному законодавству країни їхнього проживання.

У Рекомендації Ради Європи 2003 р. поняття «автономія» визнається як сприятлива форма для повноцінного розвитку національних меншин. Зазначається, що автономний статус обидві зацікавлені сторони — центральна влада та керівні органи національної меншини — мають забезпечувати шляхом досягнення обопільної згоди. В Угорщині відповідно до Закону «Про національні меншини» від 1993 р. 12 меншин, а серед них дві самостійні: українська та русинська, наділені правами на культурно-освітню діяльність, формування органів самоврядування, обрання уповноваженого до парламенту країни.

Автономія корисна як для титульної нації, так і нації, що перебуває у меншості, та є успішним

двостороннім компромісом. Автономія розглядається як єдина можливість зберегти меншину від зникнення і, відповідно, підвищує її лояльність до держави. Однак Верховним комісаром ОБСЄ у справах національних меншин визнається, що в нинішній період ескалації кризи в Україні, спричиненої збройним конфліктом, умови для подальшого розширення прав національних меншин є несприятливими.

Віце-прем'єр-міністр Угорщини Ж. Шем'єн має рацію в тому, що кожна нація та кожна меншина мають право на існування та життя. Титульна нація повноцінно розвивається в рамках державності, а нації чи частини нації, що становлять у державі меншість, можуть зберегтися завдяки автономії. Для її досягнення потрібні: допомога Угорщини; порядок набуття, що має відповідати чинному праву ЄС, яке є обов'язковим для країн – членів ЄС, готовність до цього закордонних угорських національних організацій [4, с. 11]. Підвищенню такої готовності, на думку Будапешта, сприяє отримання закордонними угорцями громадянства Угорщини і права на участь у виборах угорського парламенту.

У Стратегії національної політики Угорщини автономія визнається найважливішим засобом збереження угорських спільнот на своїй рідній землі, забезпечення умов для їх щасливого та можливого життя, чисельного зростання. «Угорщина підтримує територіальну чи/або індивідуальну автономію угорських закордонних спільнот; сприяє партіям закордонних угорців, закордонним угорським спільнотам порозумітися у виробленні концепції про автономію та про шляхи її реалізації» [4, с. 19]. Міжнародні та національні правові норми щодо автономії, особливості країн проживання угорців склали основу концепції про автономію. Наповнення ж її конкретним змістом віднесено до завдань місцевих громад, які повинні враховувати свою чисельність, спосіб буття та особливості самої країни. Завданням Угорщини є надання підтримки конкретній угорській меншині у реалізації виробленої нею концепції автономії.

Будапешт розглядає автономію в рамках національної інтеграції: 1) члени угорського етносу, які проживають за кордоном колективно чи окремо, інтегруються у свою спільноту; 2) інтеграція національної спільноти до політичної і громадської системи держави проживання здійснюється через угорські організації й колективно; 3) індивідуальна інтеграція закордонних угорців до Угорщини

забезпечується шляхом надання їм громадянства і через закордонні угорські товариства; 4) закордонне угорство інтегрується до Угорщини через партійні, громадські організації; 5) об'єднана таким чином угорська нація поглиблено інтегрується до Європи.

До відома сусідніх держав доводиться, що прагнення угорських спільнот до автономії не спрямовані проти них, не порушують їхніх інтересів. Засади угорської автономії формуються в межах правового поля ЄС, яким вона визнається вищою формою існування національних меншин. Угорські спільноти Трансільванії, Воєводини, Словаччини, Закарпаття не вимагають того, що не є загальноприйнятим у міжнародному праві країн ЄС чи суперечить йому. Прагнення до автономії – це право меншини на повноцінне життя, існування та розвиток.

Проведені в Угорщині наукові дослідження показали, що єдиної концепції автономії немає; скільки націй як меншин існує в державі, стільки й варіантів моделей автономії може застосовуватися. Різними бачаться концепції автономії для угорців Румунії (Трансільванія), Словаччини (південні райони), Сербії (Воєводина) та України (Закарпаття): для компактно проживаючої спільноти, для її представників, котрі проживають окремо; різні моделі складатимуть територіальну, культурно-освітню автономію, іншим варіантом стане культурна автономія.

Угорською стороною було проаналізовано стан справ у країнах проживання закордонних угорських спільнот, проведено консультації з їхнім керівництвом, вивчено нормативно-правову базу європейських інституцій щодо захисту національних меншин та міжнародний досвід діючих форм автономії. Ключову роль у цій роботі відіграли центральні органи влади та провідні наукові установи Угорщини, що здійснюють національну політику та досліджують національні процеси в країні та за кордоном. За підсумками були сформувані висновки про те, що умовою інтеграції країн до ЄС є визнання концепції автономії для нацменшин як спільного європейського світогляду; з різних за історичною, мовною, культурною спадщиною націй ЄС неможливо створити централізований та гомогенний європейський простір, бо він є багатонаціональним і багатоетнічним; в ЄС не тільки титульні нації мають право на благополуччя, а й усі національні меншини. Але за те, що у старій Європі стало доконаним фактом, на її сході ще треба боротися, тим більше, коли у справі

збереження угорських спільнот з боку Словаччини, Румунії, України та Сербії простежується готовність лише до незначного компромісу.

В урядових колах Угорщини вважають, що немає часу для зволікання із запровадженням автономії на індивідуальній основі та територіальної автономії для угорців, які проживають компактно, бо темпи скорочення чисельності закордонних угорців високі, відтак через наступні 25 років сама потреба в автономії відпаде через їх зникнення. Адже кількість угорців на територіях, що століття тому відійшли від Угорщини до сусідніх держав, скоротилася майже вдвічі. Лише в 2001–2021 рр. чисельність угорців скоротиться: у Румунії – з 1,43 млн осіб до 1,09 млн; у Словаччині – з 521 тис. осіб до 443 тис.; у Сербії – з 293 тис. осіб до 208 тис.; в Україні – з 157 тис. осіб до 125 тис.; у Хорватії – з 17 тис. осіб до 8 тис.; у Словенії – з 6 тис. осіб до 3 тис. У самій Угорщині кількість населення скоротиться з 9,96 до 9,65 млн осіб. Натомість тільки в Австрії чисельність угорців збільшиться – із 41 тис. осіб до 57 тис. [4, с. 17, 21–22].

Після подолання комуністичного минулого, розпаду СРСР у демократичних і незалежних Угорщині, Румунії, Україні, Словаччині, Сербії сформувалися правові й демократичні устрої; рівноправні двосторонні відносини між країнами створили надійну основу й для демократизації політики щодо національних меншин, зокрема й угорської.

Відродження культурно-освітнього життя угорської меншини Закарпаття на початку 90-х років ХХ ст. відбувалося стрімко: 26 лютого 1989 р. утворилися Товариство угорської культури Закарпаття (ТУКЗ), а 5 жовтня 1991 р. – Демократична спілка угорців України (ДСУУ), які відіграли важливу роль у забезпеченні угорцям належних культурно-освітніх умов. Особливого значення набуло рішення від 10 вересня 1989 р. про необхідність утворення угорського автономного округу з центром у м. Берегове.

На Всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 р. на Закарпатті, окрім опитування про незалежність України, проводився паралельно й місцевий референдум двох рівнів: про надання краю статусу спеціальної самоврядної території та у Берегівському районі – про створення угорського автономного округу у межах цього району. За незалежність України проголосували 90 % учасників референдуму, за надання статусу самоврядування

для Закарпаття – 78,6 %, а з третього питання щодо Берегівщини – 81,4 %. Результати двох місцевих референдумів на рівні керівних органів України були взяті до уваги. Як наслідок, до Закону України «Про національні меншини в Україні» від 25 червня 1992 р. було внесено положення про право на формування національно-культурної автономії (стаття 6).

Хоча подібні положення приймалися без механізмів їх реалізації, однак робота на Закарпатті в цьому напрямі ніколи не припинялася. Розроблений ТУКЗ і оприлюднений у 1996 р. проект формування Притисянського угорського національного округу, який охоплював би 72 % угорців Закарпаття, донині є основним документом у справі набуття угорською спільнотою краю автономії. Важливу роль в об'єднанні угорців краю, проведенні акцій, спрямованих на здійснення адміністративно-територіальної реформи та розширення повноважень Закарпатської області, покращення культурно-освітніх умов, у т. ч. й на формування угорського автономного округу у Берегівському районі, відігравали ТУКЗ й ДСУУ та їхні лідери: Геца Гулачі, Михайл Товт, Міклош Ковач, Іштван Гайдош, Ласло Брензович.

Щойно в Україні загострювалася внутрішньополітична боротьба, наростали суперечності з РФ, на Закарпатті відразу ж активізувалися сили, які вимагали надання автономії для всього краю у складі України, створення угорсько-русинської автономії чи русинської автономії, формування Притисянського угорського автономного району, окремого виборчого округу чи окремої адміністративної одиниці із включенням до неї населених пунктів, де переважає угорськомовне населення (170 тис. осіб, із них 72 % – угорці). З'явилися ідеї про «відновлення історичної справедливості» і повернення Закарпаття до складу Угорщини.

Закон «Про засади державної мовної політики» від 10 серпня 2012 р. став згубним для титульної нації України, забезпечуючи домінування меншин. Відповідно до його положень російській мові надавався статус другої державної мови, а всі 18 мов національних меншин на територіях, де компактно проживало не менше 10 % їхніх представників, набували статусу регіональних. У половині областей України мала запроваджуватися поряд із державною мова меншин: російська мова ставала регіональною в 9 областях України, угорська – у Закарпатській області (де частка угорського населення у відношенні до всього населення області становить 12,1 %);

румунська — у Чернівецькій області (відповідно 12,5 % румунів), кримськотатарська — на території Кримської АР (відповідно 12,1 % кримських татар). Тому закон так фактично й не запрацював, перш ніж його було скасовано 28 лютого 2018 р.

Ідея про утворення угорського автономного округу постійно порушувалася в цьому краї, особливо напередодні виборів чи у складні, кризові для України періоди. Так, на президентських виборах 1999, 2004, 2010 та 2014 рр. Л. Кучма, В. Ющенко, В. Янукович, П. Порошенко уклали угоди з угорськими товариствами: за підтримку угорцями їхніх кандидатур на виборах було обіцяно підтримку автономних прагнень угорців Закарпаття. І хоча такі угоди не завершувалися конкретними результатами, проте умови для культурно-освітнього життя угорців Закарпаття покращувалися. З боку України не виникало заперечень проти активності Угорщини на Закарпатті, реалізації нею законів про статус закордонного угорця, про надання подвійного громадянства, формування освіти угорської меншини усіх рівнів національною мовою, розвитку культурно-мистецького життя угорців краю, усіх інших заходів, великої фінансової, інвестиційної та економічної допомоги уряду Угорщини з метою покращення економічного та матеріального становища угорців Закарпаття, задля залишення їх проживати на рідній землі, недопущення масової еміграції та асиміляції. Однак створені Угорщиною пільгові умови для угорців Закарпаття, починаючи з 2014 р., спонукали тих до масової еміграції до Угорщини. Додалися тягар російсько-української війни, поглиблення кризи, погіршення соціально-економічних умов для всіх громадян України, у т. ч. й угорців, ухилення від призову до армії та боязнь потрапити на війну на сході України.

Законодавство України відбиває етнічну різноманітність суспільства, проте адміністративно-територіальний поділ країни залишається етнічно нейтральним. Пошуки компромісу між концепцією державної етнічної нейтральності та етнотериторіальною парадигмою, яку висувають угорські партії та організації Закарпаття протягом останніх 20 років, поки що не увінчалися успіхом. В умовах агресивної політики РФ проти України, анексії Криму та окупації деяких районів Донбасу прагнення до автономії в Україні дедалі більше сприймають як різновид сепаратизму. Тому відбувається зволікання навіть із частковою реалізацією концепції національно-культурної автономії, що випливає із закону «Про національні меншини в Україні» від 25 червня 1992 р.

Серед усіх сусідніх з Україною держав в Угорщині закон «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. викликав найгостріше невдоволення у частині, що стосується освіти національних меншин, зокрема угорської. Урядові, парламентські, освітні й наукові, громадські кола Угорщини та угорські товариства Закарпаття виступили практично єдиним фронтом на захист прав молоді угорської 150-тисячної меншини навчатися національною мовою, з пропозиціями та вимогами до керівництва України скасувати або модифікувати цей закон, залишивши порядок навчання угорської національної меншини без змін. Склалося одностайне неприйняття освітнього закону. Безкомпромісність угорської сторони обґрунтовується тим, що статтею 7 вказаного закону в школах національних меншин з 5 класу започатковується поступове переведення навчання на державну мову. Лише окремі предмети будуть викладатися рідною мовою, що вважається початком асиміляції національних меншин, ліквідації угорськомовних шкіл.

У заяві МЗС Угорщини від 7 вересня 2017 р. зазначалося: «Ганебно, що країна, яка прагне розвивати дедалі тісніші відносини з ЄС, ухвалила рішення, яке прямо суперечить європейським цінностям. Це неприпустимо, що Україна позбавила угорців їхнього права здобувати освіту рідною мовою у школах і університетах і залишила їм таку можливість тільки у дитячих садках і початкових класах». Міністр П. Сійярто оцінив цей закон як особливо недружній акт, удар у спину Угорщині та угорцям Закарпаття у той час, коли Угорщина в останні роки так багато зробила для України на її євроатлантичному шляху [5]. З боку Міністерства закордонних справ постійно з'являлося досить різке реагування на цей закон, систематично повідомлялося, що на всіх рівнях Угорщина блокуватиме Україну на міжнародній арені, поки закон не буде скасовано.

Уряд Угорщини 7 вересня 2017 р. висловив протест проти цього закону, бо він грубо порушував права національних меншин, позбавляв їх можливості навчатися рідною мовою, у т. ч. й 150 тис. угорців, поставив під загрозу їхнє виживання на рідній землі на Закарпатті [6].

Усі п'ять парламентських партій Державних зборів Угорщини 18 вересня одностайно засудили освітній закон, закликали керівництво України поважати верховенство права і не звужувати вже отримані меншиною права.

Натомість Міністерство освіти і науки України не бачило порушень прав національних меншин в освітній сфері, вважаючи, що стаття 7 цього закону усуває існуючу дискримінацію національних меншин у частині доступу до вищої освіти в Україні та забезпечує рівні умови для них у здобутті повної загальної середньої освіти. Українська сторона продемонструвала готовність до конструктивізму і двостороннього діалогу у сфері освіти 16 тис. угорських учнів, які навчаються в 100 загальноосвітніх навчальних закладах, особливо щодо їхньої перспективи. У міністерстві наголошували, що запровадження державної мови навчання з 5 класу шкіл національних меншин із збереженням викладання окремих предметів угорською мовою переслідує мету підвищити рівень знань учнів з української мови, щоб випускники таких шкіл отримали широкі можливості для продовження на рівних активного життя як в Україні, так і в Угорщині.

Усі спроби України упродовж жовтня 2017 – лютого 2018 рр. досягти компромісу в мовному питанні з Будапештом та керівництвом угорських товариств Закарпаття, між якими існує повна узгодженість дій, були безрезультатними. Угорська сторона наполягає на незмінності освітньої системи на національній мові, а українська – ратує за розширення в освітніх установах застосування української мови при збереженні вагової частки навчання рідною мовою. Угорська сторона не проти заходів задля розширення освіти українською мовою як державною, але проти того, щоб це забезпечувалося за рахунок обмеження освіти національних меншин рідною мовою, проти будь-яких втручань у сформовану систему освіти угорців.

Позиції української та угорської сторін в оцінках закону не збігаються. Порозуміння було досягнуто лише в тому, що обидві приймуть до виконання рекомендації Венеціанської комісії (далі – ВК) щодо закону.

Венеціанська комісія своїм рішенням від 8 грудня 2017 р. підтримала розширення застосування української мови як державної в освітньому процесі на всій території України при одночасному забезпеченні широких освітніх прав на навчання національною мовою. Визнаючи пріоритет державної мови в освітньому процесі України, ВК рекомендувала продовжити забезпечувати достатню кількість уроків мовами меншин у початковій та середній школах у рамках вивчення державної мови, покращити якість викладання останньої; забезпечити довший перехідний період запровадження мовних норм закону, що стосуються

національних меншин; звільнити приватні школи від нових мовних вимог; розпочати консультації з представниками нацменшин щодо запровадження положень цього закону в системі освіти.

За наслідками рекомендацій ВК міністр П. Сійярто озвучив такі умови покращення відносин Угорщини з Україною: 1) залишити набуті угорською нацменшиною освітні права недоторканими, звуження їх неможливе; 2) українській стороні доцільно розпочати консультації з представниками угорської меншини у Закарпатті щодо застосування цього закону; 3) беззастережно виконати рекомендації ВК. Допоки Україна не виконає резолюції ВК, Угорщина не може підтримувати прагнення України на міжнародній арені і боротиметься за збереження навчання рідною мовою угорців Закарпаття доти, поки їхні уповноважені не заявлять, що становище угорської меншини врегульовано належним чином [7].

Угорська сторона розгорнула активну роботу серед інституцій Європарламенту і ЄС, щоб питання національних меншин в Україні винести на міжнародний рівень і спільно схилити Україну до скасування закону в частині його застосування щодо нацменшин. Однак у дискусії з Україною в освітньому питанні Будапешт втрачає підтримку сусідніх країн Центральної та Східної Європи. Важливим стало прийняття Європарламентом 7 лютого 2018 р. постанови «Про захист національних меншин та заборону їх дискримінації у країнах – членах Європейського Союзу». У його розробці взяли найактивнішу участь угорські депутати Європарламенту, які сподіваються, що це рішення ЄП підштовхне і ЄС до того, щоб прийняти аналогічний правовий акт, що матиме зобов'язальний характер і для країн, які перебувають у черзі на вступ до ЄС чи є його асоційованими членами [8].

П. Сійярто наголосив 12 лютого 2018 р., що Угорщина продовжуватиме блокувати міжнародні заходи за участю України, вимагаючи переглянути мовну норму освітнього закону. Він пояснив, що право вето – «єдиний інструмент, за допомогою якого Угорщина може захистити закарпатських угорців та примусити Україну діяти відповідно до міжнародних норм» [9].

Узгодженість рекомендацій ВК з положеннями освітнього закону України є очевидною, однак Угорщина оцінює їх з власних позицій і продовжує вимагати цілковитого скасування статті 7 закону, аби залишити нині сформовану систему

освіти угорців Закарпаття без змін. Українською стороною всі рекомендації ВК виконуються: вжито заходів для продовження перехідного періоду імплементації мовної статті з 2020 до 2023 р. Активно продовжуються консультації обох сторін з цього питання.

Чергове збурення в Угорщині викликало рішення Конституційного Суду України 28 лютого 2018 р. про неконституційність Закону України «Про засади державної мовної політики» від 10 серпня 2012 р. та його скасування. Будапешт занепокоєний змістом трьох законопроектів Верховної Ради України. Перший з них передбачає застосування державної мови у всіх сферах діяльності державних інституцій; двома іншими — надається право на використання мов національних меншин лише в тих населених пунктах, де їх частка сягає 30 % жителів. У скасованому законі 2012 р. ця частка становила 12 %. У трьох законопроектах не передбачено й порядку використання національних мов у діяльності обласних, районних органів влади. Не втрачає актуальності в українських законодавців й питання щодо обмеження процедури набуття подвійного громадянства.

Угорська сторона вважає, що права національних меншин, у т. ч. й культурно-освітні, краще забезпечувалися законом 2012 р., ніж прийнятими чи тими, що розглядатимуться. Стверджується, що в Україні може бути скасоване право на практичне використання мов національних меншин. Міністр П. Сійярто назвав це «брутальним наступом проти національних меншин», розкритикував рішення КСУ про скасування закону 2012 р., оцінив цей крок як «націоналістичну політику» і закликав «не сприймати Україну як серйозну країну, що широко наближається до ЄС та НАТО» [10].

Висновки

Активний рух на захист прав та інтересів чисельної автохтонної угорської меншини, що компактно проживає у сусідніх з Угорщиною державах,

у 10-ті роки XXI ст. набув закономірного піднесення як у самій Угорщині, так і серед угорських спільнот Румунії, Словаччини, Сербії та України.

Після набуття членства у євроатлантичних структурах в Угорщині з'явилися можливості рішучіше боротися за національні інтереси та права угорців у сусідніх країнах. Загроза асиміляції і зникнення закордонних угорців стала головною причиною консолідації всіх провідних політичних сил сучасної Угорщини, лідерів партій і організацій закордонного угорства навколо ідеї автономії. У територіальній автономії для угорців сусідніх країн, у т. ч. й на Закарпатті, Угорщина вбачає єдину можливість забезпечити їм повноцінні умови для розвитку, не емігрувати і не асимілюватися.

Прагнучи зберегти сформовану культурно-освітню систему навчання угорців Закарпаття усіх рівнів рідною мовою (фактично склався угорський освітній район — прообраз можливої в майбутньому автономії), Угорщина узалежнює підтримку приєднання України до євроатлантичних структур від забезпечення прав угорської меншини Закарпаття на умовах, на які погодяться угорські товариства краю і які будуть схвалені Будапештом.

Відносини Угорщини та України покращаться після подолання наслідків війни та кризового періоду, коли всі реформи в Україні завершаться на загальнодержавному рівні, у нерозривній ув'язці з насущними інтересами угорської меншини. Збереження недоторканості освітньої системи угорців Закарпаття рідною мовою посяде належне місце у правовому полі оновленої України. Обов'язком суверенної України є формувати й ухвалювати державні рішення відповідно до загальних і конкретних цінностей. Освітні акти України стосовно угорців у перспективі не спрямовані на ліквідацію успішно діючої системи освіти національною мовою, вони незмінні у збереженні угорців Закарпаття на їхній рідній землі, у забезпеченні їх від асиміляції, позитивні щодо їх культурно-освітньої автономії.

Список використаних джерел

1. Dupka Gyorgy, Koszegi Elemer. Jelentes a magyar nemzeti kozzosség helyzeterol Ukrajnában (Інформація про становище угорської національної меншини в Україні) / КММІ — Fuzetek. — Ungvar, 2009.
2. 94 тисячі українців стали венграми // Вести. — 2015. — 2 берез. — № 36 (436).
3. Semjén Zs. Kárpátalján gyakorlatilag a magyar állam tartja fenn az intézményrendszert (На Закарпатті практично угорська держава утримує систему установ) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://karpathir.com/2017/11/15/semjen-zsolt-karpataljan-gyakorlatilag-a-magyar-allam-tartja-fenn-az-intezmenyrendszert/>

4. Joggal Európában. A Kárpát-medencei magyar autonómiatörekvések 25 éve (3 правом у Європі. Угорські прагнення до автономії у Карпатському басейні). Szerk. : Mile Balazs. L., Harmattan Kiado. – Budapest, 2016.
5. Ukrán oktatási törvény – Szijjártó: Ukrajna hátba szúrta Magyarországot (Український освітній закон – Сійярто: Україна вдарила у спину Угорщини модифікованим освітнім законом) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/nezopont/ukrajna-hatba-szurta-magyarorszagot-oktatasi-torvenyenek-modositasaval/>
6. Уряд Угорщини виразив протест проти нового українського закону про освіту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.karpatalja.ma/novini/uryad-ugorshhini-viraziv-protest-proti-novogo-ukrainskogo-zakonu-pro-osvitu/>
7. Ukrán oktatási törvény: a magyar külügy szerint nő a nyomás Kijeven (Освітній закон України: на думку МЗС Угорщини наростає тиск на Київ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mno.hu/hatarontul/ukran-oktatasi-torveny-a-magyar-kulugy-szerint-no-a-nyomas-kijev-fele-2432818>
8. A kisebbségek védelméről szóló Európai Parlament-határozatot nem az első, am meghatározó lépés a kisebbségvédelem terén (Постанова Європейського Парламенту про захист національних меншин не перша, але є визначальним кроком у сфері захисту меншин) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://felvidek.ma/2018/02/a-kisebbségek-vedelmerol-szolo-ep-hatarozat-nem-az-első-am-meghatározó-lépes-a-kisebbségvédelem-teren/>
9. Угорщина висунула умови для початку діалогу з Україною щодо мови освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.euointegration.com.ua/news/2018/02/13/7077478>
10. Szijjártó: Ukránban brutális támadást indítottak a nemzeti kisebbségek ellen (В Україні розпочали брутальний наступ проти національних меншин) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/nezopont/szijarto-ukrajnaban-brutalis-tamadast-inditottak-a-nemzeti-kisebbségek-ellen/>

References

1. Dupka, Gyorgy, & Koszegi, Elemer. (2009). Jelentes a magyar nemzeti közzőség helyzeterol Ukránban [Announcement of the Hungarian National community situation in Ukraine in 2009]. *KMMI – Fuzetek*. Ungvar [in Hungarian].
2. 94 tysiachy ukraintsev staly venhramy [94 thousand Ukrainians have become Hungarians]. (2015, 2 March). *Vesty – News*, 36 (436) [in Russian].
3. Semjén, Zs. Kárpátján gyakorlatilag a magyar állam tartja fenn az intézményrendszert [Carpathian is practically the Hungarian allam that maintains the integration system]. (n.d.). *karpathir.com*. Retrieved from <http://karpathir.com/2017/11/15/semjen-zsolt-karpataljan-gyakorlatilag-a-magyar-allam-tartja-fenn-az-intezmenyrendszert/> [in Hungarian].
4. Joggal Európában. A Kárpát-medencei magyar autonómiatörekvések 25 éve [The Hungarian Autonomy of the Carpathian Basin strives for 25 years]. (Mile Balazs. L., Harmattan, Kiado. Eds.). (2016). Budapest [in Hungarian].
5. Ukrán oktatási törvény – Szijjártó: Ukrajna hátba szúrta Magyarországot [Ukrainian Educational Law – Siyarto: Ukraine has pushed Hungary back]. (n.d.). *karpatalja.ma*. Retrieved from <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/nezopont/ukrajna-hatba-szurta-magyarorszagot-oktatasi-torvenyenek-modositasaval/> [in Hungarian].
6. Uriad Uhorschhyny vyrazyv protest proty novoho ukrainskoho zakonu «Pro osvitu» [Hungarian Government expressed their protest against new Ukrainian law of education]. (n.d.). *karpatalja.ma*. Retrieved from <http://www.karpatalja.ma/novini/uryad-ugorshhini-viraziv-protest-proti-novogo-ukrainskogo-zakonu-pro-osvitu/> [in Ukrainian].
7. Ukrán oktatási törvény: a magyar külügy szerint nő a nyomás Kijeven [Educational law of Ukraine: According to the Hungarian Ministry of Foreign Affairs, pressure on Kyiv is increasing]. (n.d.). *mno.hu*. Retrieved from <https://mno.hu/hatarontul/ukran-oktatasi-torveny-a-magyar-kulugy-szerint-no-a-nyomas-kijev-fele-2432818> [in Hungarian].
8. A kisebbségek védelméről szóló Európai Parlament-határozatot nem az első, am meghatározó lépés a kisebbségvédelem teren [The EP resolution on the protection of minorities is not the first, but decisive step in, the protection of minorities]. (n.d.). *felvidek.ma*. Retrieved from <http://felvidek.ma/2018/02/a-kisebbségek-vedelmerol-szolo-ep-hatarozat-nem-az-első-am-meghatározó-lépes-a-kisebbségvédelem-teren/> [in Hungarian].
9. Uhorschhyna vysunula umovy dlia pochatku dialohu z Ukrainoiu shchodo movy osvity [Hungary has put forward the conditions for a start of dialogue with Ukraine on the language of education]. (n.d.). *euointegration.com.ua*. Retrieved from <http://www.euointegration.com.ua/news/2018/02/13/7077478> [in Ukrainian].
10. Szijjártó: Ukránban brutális támadást indítottak a nemzeti kisebbségek ellen [Siyarto: Ukrainian brutal tamadas have been launched against the national minorities]. (n.d.). *karpatalja.ma*. Retrieved from <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/nezopont/szijarto-ukrajnaban-brutalis-tamadast-inditottak-a-nemzeti-kisebbségek-ellen/> [in Hungarian].